

## БЕЛОГУБОВА ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,  
доцент кафедри міжнародного та європейського права,  
кандидат юридичних наук, доцент

### СИСТЕМА КОЛІЗІЙНИХ ПРИВ'ЯЗОК, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО ТРУДОВИХ ВІДНОСИН, УСКЛАДНЕНИХ ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Стосовно трудових відносин, ускладнених іноземним елементом, використовуються різні колізійні принципи. До основних колізійних принципів, що застосовуються у трудових відносинах виступають: закон місця виконання роботи (*lex loci laboris*); особистий закон наймача (*lex personalis* фізичної особи-наймача працівника або *lex societatis* юридичної особи); закон автономії волі (*lex voluntatis*).

Законодавство і судова практика значної кількості держав виходять з того, що основною формулою прикріплення є закон місця виконання роботи (*lex loci laboris*), і, отже, вибір права сторонами може бути практично виключений. Тому, для міжнародних трудових відносин найбільш поширеною у світі прив'язкою є *lex loci laboris* [1, с. 54; 2, с. 133]. Цей колізійний принцип є основним у законах про міжнародне приватне право Австрії, Албанії, Угорщини, Іспанії, Канади, Ліхтенштейну, Румунії, Тунісу, Угорщини, Швейцарії [2, с. 133]. Наприклад, відповідно до ст. 121. (1), Федерального закону про міжнародне приватне право 1987 р. Швейцарії, до трудового договору застосовується право держави, у якій працівник зазвичай виконує свої трудові обов'язки [3]. Аналогічний підхід використаний і в ст. 52 Закону України «Про міжнародне приватне право».

У випадку множинності місць, де виконується робота, застосовним правом є національне право країни, в якій роботодавець має звичне місцезнаходження (принцип «закон країни роботодавця») – *lex personalis* фізичної особи-наймача працівника або *lex societatis* юридичної особи. Найбільш типовими випадками подібного роду виступають ситуації, коли виконувана робота обумовлена функціонуванням транспорту. Наприклад, у § 44 (2) Федерального закону Австрії 1978 р. «Про міжнародне приватне право» зазначено, що якщо працівник виконує свою роботу в більш ніж одній державі або, якщо він не має звичного місця роботи, то є визначальним право тієї держави, в якій роботодавець має своє звичне місцеперебування [4].

Принцип розширення сфери дії закону, обраного сторонами в силу їх угоди (*lex voluntatis*), тобто безумовного застосування його і в трудових відносинах, що стало поширеною практикою в сьогоденні умовах, визнається, однак далеко не всіма державами. Як вказує В. В. Васильченко, при регулюванні трудових відносин з іноземним елементом сторони доволі часто звертаються до

використання принципу автономії волі, якщо такий вибір необмежений національними імперативними нормами [2, с. 134]. Дія права, що визначається на вибір учасників трудового договору, може бути обмежена вимогою того, щоб при цьому працівник не був позбавлений захисту, що надається йому прив'язкою *lex loci laboris*.

Якщо сторони не зробили вибору, то застосовується право спільного місця проживання або місцезнаходження сторін, а якщо робота повинна проводитись на підприємстві роботодавця – то право місцезнаходження підприємства. І лише в тому разі, коли сторони не вибрали право і не мають спільного місця проживання або місцезнаходження, застосовується закон держави, в якій повинна проводитись робота, тобто формула прикріплення «місця виконання роботи» тут слугує лише тільки субсидіарною прив'язкою. Однак, вільний вибір сторонами права, що підлягає застосуванню до трудових відносин між ними, повинен бути обґрунтованим, тобто в будь-якому разі обраний порядок повинен мати тісний зв'язок з відносинами, які він повинен регулювати [2, с. 134].

Таким чином, вибір застосовного права обмежується наявністю зв'язку між застосовним правом і трудовим контрактом, або враховується дія імперативних норм або забороняється такий вибір на шкоду працівникові.

У сфері регулювання міжнародної праці застосовуються й інші колізійні принципи. Так, застосовним правом може визнаватися право країни, де знаходиться підприємство, яке відрядило працівника за кордон для виконання трудового завдання («закон країни установи, яка відрядила працівника» – *lex loci delegationis*), і переважно застосовується при виконанні роботи у декількох країнах, наприклад, у випадку з комівояжерами. Зокрема, у § 44 Федерального закону Австрії 1978 р. «Про міжнародне приватне право» передбачає, що у випадку, коли працівник зазвичай виконує свою роботу більш, аніж в одній країні, або, коли він не має звичайного місця роботи застосовується закон країни, в якій наймодавець має місцезнаходження або переважно здійснюється його діяльність. Відповідні норми можуть міститись у двосторонніх угодах. Так, до працівників, які направлені на територію іншої країни з метою реалізації експортного будівництва та експортних послуг за контрактами, укладеними між суб'єктами господарської діяльності обох країн, застосовується трудове законодавство країни, яка їх направляє (п. 2 ст. 1, ст. 10 Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників 1994 р.) [5].

Особливості фактичного складу деяких видів трудових відносин обумовлюють закріплення у праві спеціальних, щодо *lex loci laboris*, колізійних правил. До трудових відносин на міжнародному транспорті застосовним правом є право держави реєстрації транспортного засобу («закон місця реєстрації транспортного засобу» і «закон прапора судна»), зокрема, для осіб, які працюють на суднах водного і повітряного транспорту, – *lex banderae*.

Відносно трудових відносин моряків А. С. Довгерт зазначає, що національне законодавство та міжнародні договори традиційно використовують *lex flagi* для визначення застосовуваного закону. Використання даного правила може бути пояснено концепцією міжнародного публічного права, на певних етапах свого розвитку, що розглядає судно як частину території держави, під прапором якої він плаває. Закони про міжнародне приватне право Албанії, Угорщини, Чехії передбачають цю прив'язку для «морських» трудових відносин. Це правило міститься в морських кодексах Італії, Франції, ФРН.

Так, згідно зі ст. 48 Кодексу торговельного мореплавства України, правове становище екіпажу судна, що плаває під прапором України, а також відносини між членами екіпажу, які беруть участь в експлуатації цього судна, між членами екіпажу цього судна і судовласником визначаються чинним законодавством України.

У деяких країнах використовується прив'язка закону країни реєстрації судна, що в основному відповідає закону прапора. Однак *lex flagi* не підходить для визначення закону в такій ситуації, як найм моряка, що має чинний контракт з судноплавною компанією однієї держави для роботи на судні, що плаває під прапором іншої держави, а також у ситуації з так званим «зручним» прапором. Винятки із загального правила *lex flagi* можна передбачити в національному законодавстві або міжнародних договорах [1, с. 58].

Як зазначає Н. О. Хаустова [6, с. 37], різноманіття ситуацій, що виникають при укладенні та виконанні трудових правовідносин, ускладнених іноземним елементом, в багатьох випадках не може бути дозволено на основі навіть самої детальної диференціації колізійних норм, і тому в законодавстві багатьох європейських країн використовується колізійне правило – «закон суду».

Законодавство України також містить колізійні норми для регулювання трудових відносин з іноземним елементом. Згідно зі ст. 52 Закону України «Про міжнародне приватне право», до трудових відносин застосовується право держави, у якій виконується робота, якщо інше не передбачено законом або міжнародним договором України. Таким чином, в якості права, що підлягає застосуванню, до трудових відносин, ускладнених іноземним елементом, дана стаття обирає право держави, у якій виконується робота (*lex loci laboris*). Як вказує В. В. Васильченко, зазначене правило корелює з положенням ст. 8 КЗпП України, відповідно до якої, трудові відносини громадян України [2, с. 133], які працюють за кордоном, регулюються законодавством держави, в якій здійснене працевлаштування (наймання) працівника, та міжнародними договорами України. На нашу думку, це не зовсім так, але ж у Законі мова йде про «право держави, у якій виконується робота», а у Кодексі – «регулюються законодавством держави, в якій здійснене працевлаштування (наймання) працівника». Таким чином, при наймі моряка в Україну для роботи під прапором, згідно КЗпП України, застосовними є норми права України, що суперечить загальноприйнятій практиці. При цьому, відсутнє право працівника і роботодавця на вибір права, що

застосовується до трудових відносин, а також існують певні протиріччя з положеннями Закону України «Про міжнародне приватне право».

Винятки з загального правила ст. 52 Закону України «Про міжнародне приватне право», можуть встановлюватися законом або міжнародним договором України. В якості такого винятку В. В. Васильченко приводить норму ст. 54 КТМ України, згідно з якою порядок прийняття на роботу суднового екіпажу, його права і обов'язки, умови роботи на судні та оплати праці, соціально-побутового обслуговування на морі і в порту, а також і порядок і підстави звільнення регулюються законодавством України, КТМ України, статутами служби на морських та риболовних суднах, генеральними та галузевими тарифними угодами, колективними і трудовими договорами (контракти). Тобто, вказує автор коментаря, що трудові відносини, які складаються у сфері торговельного мореплавства, законодавець використовує формулу прив'язки «*lex flagi*». Але, на нашу думку, ст. 54 КТМ України не є досить вдалим прикладом виключення із ст. 52 Закону, бо в ній йде мова про судна під українським прапором, які плавають як у каботажі, так і за кордон.

### **Список використаної літератури:**

1. Довгерт А. С. Правовое регулирование международных трудовых отношений : учебное пособие. Киев : НМК ВО, 1992. 248 с.
2. Васильченко В. В. Науково-практичний коментар закону України «Про міжнародне приватне право». Київ : Істина, 2007. 200 с.
3. О международном частном праве : Федеральный закон Швейцарии 1987 г. URL: <http://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/042901>
4. О международном частном праве : Федеральный закон Австрии 1978 г. URL: <http://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/040101>
5. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне працевлаштування працівників 1994 р. URL: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616\\_026](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/616_026)
6. Хаустова Н. А. Защита трудовых прав граждан в международном частном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2006. 190 с.

**Ключові слова:** міжнародні трудові відносини, іноземний елемент, колізійні принципи, *lex loci laboris*, *lex voluntatis*, *lex loci delegationis*, *lex banderae*.

**Ключевые слова:** международные трудовые отношения, иностранный элемент, коллизионные принципы, *lex loci laboris*, *lex voluntatis*, *lex loci delegationis*, *lex banderae*.

**Key words:** international labor relations, foreign element, conflict of laws principles, *lex loci laboris*, *lex voluntatis*, *lex loci delegationis*, *lex banderae*.